

עומקא דפרשה

- חגיגות ערבית בשעתה
- שער הציון
- תפילת ערבית רשות
- ערבית או מעריב

- הזכרות במעריב מפה"מ
- מעריב לפני הצות
- שואל כענין
- ערבית כפולג המנחה

פר' ויצא - בענין תפילת ערבית

ערש"ק ה' כסלו תשע"א

מעריב ביחידות לפני הצות

הרב שמואל הולנדר

איתא במתניי ריש ברכות, קורין את שמע בערבית עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר"א וחכמים אומרים עד חצות ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר, וטעם דחכמים עד חצות זה כדי להרחיק אדם מן העבירה. ויש לדון האם דעת חכמים היא דאיה"נ הזמן הוא עד עלות השחר ורק לכתחלה יש להדר לקרות לפני חצות משום סייג, או דהיא תקנה חדשה דאע"פ שמה"ת הזמן הוא עד עלוה"ש מ"מ עכשיו הזמן הוא רק עד חצות ואפי' בדיעבד כעין מה שביטלו נטילה לולב או שופר ביו"ט שחל בשבת.

והנה הרמב"ם בהל' ק"ש פ"א ה"ט וכן השו"ע בס"י רל"ה פוסקים דלכתחלה זמנו עד חצי הלילה ובדיעבד אפשר לקרות עד עה"ש. והק' המפרשים דהא בגמ' לק' ח: אמר ר"י אמר שמואל הל' כ"ג והרי לפי ר"ג אין סייג כלל, והיה צ"ל מותר לכתחלה עד עה"ש וכמו שבאמת פוסקין הרא"ש והטור. ומת' השאג"א סי' ד' וכן המשמעות של הביאור הגר"א דהרמב"ם סובר דגם ר"ג מסכים דיש סייג ובאמת לכתחלה הזמן הוא עד חצות ורק דבזה ר"ג פליג על חכמים דהם נקטו שזו תקנה חדשה לעקור הזמן מה"ת ולומר דאחרי חצות כבר א"א לקרוא ק"ש, וא"כ להלכה דנקטינן כ"ג נשאר הדין שלכתחלה צריכים לקרוא לפני חצות.

ויצא דיש מ"ח ראשונים בדעת חכמים וממילא גם בדעת ר"ג, ולהל' למעשה אע"פ שהשע"ת מביא דהשאג"א בעצמו ס"ל דא"צ להקפיד ע"ז ואפשר לקרוא לכתחלה עד עלוה"ש וכן נקט הבית הלוי [וכמו שידוע הסיפור שכשא' מן המשכילים טען שכדי לקרב הרחוקים צריך לפשר קצת, ענה שיש לו שבע קולות, וא' מהם היה שאפשר להתפלל מעריב עד עלוה"ש, ע' מועדים וזמנים]. מ"מ המ"ב פוסק להקפיד לקרוא לפני חצות ורק דמביא בביאור הלכה דבמקום הדחק כגון שהוא מלמד תורה לאחרים וכה"ג אפשר דיש לסמוך על הרא"ש לאחר עד אחרי חצות.

ונשאלת השאלה האם דין זה הוא דווקא בקר"ש דהוי דאורייתא ותלוי בזמן שכביה, וכמדומה לשון השו"ע והרמב"ם, או שזה גם על ברכות ק"ש וכגון היכא דרואה שלא יהיה לו מנין עד אחרי חצות האם יגיד רק ק"ש לפני חצות ויחכה עד אחרי חצות כדי להתפלל בצבור, או ית"ט להתפלל הכל לפני חצות ואפי' ביחידות. ולכא"ו זה יהא תלוי במח' ראשונים אם ברכות ק"ש הן כשאר ברכות המצוות או ברכה בפני"ע.

והנה בנוגע לתפלת שחרית כבר ידוע דעת הפרי יצחק (סי' א) דהיכא דרואה דהצבור יאחרו עד אחרי סו"ז ק"ש יש לו להתפלל כל השחרית ביחידות. ולא רק הק"ש, וכמו שמדייק מהביאור הגר"א דאם קורא ק"ש קודם התפלה זה יהא חסרון בהסמיכות גאולה לתפלה אע"פ שאח"כ אומר שוב [ע' באור הלכה סי' מ"ו] שמסתפק מה הסבר הביאור הגר"א [וכן נוקט מרן הגר"ש אלישיב להל' למעשה ע"פ התשובות זית רענן ח"א הל' א', מ"מ אולי במעריב שאין כ"כ הקפדה על סמיכת גאולה לתפלה יש לומר דיות"ט להתפלל בצבור בפרט דיש דיעות שאפשר לכתחלה עד עלות השחר. ועוד יותר הא אפי' את"ל דברכת ק"ש הוי ברכה על הק"ש ושניהם צריכים להיות בתוך הזמן הא אולי יש לו לומר ק"ש עם הברכות ויחכה להתפלל שמו"ע בצבור אחרי חצות, וכמו שראיתי מעשה רב אצל א' מגדולי ראשי הישיבות, שהרי כמו שרואים שבשביל תפלה בצבור מתפללים שמו"ע ואח"כ מברכין ברכת ק"ש. ובפרט לפי מה שהעידו לי שדעת מרן הגר"א י' זלזיק צ"ל שמי שגמר ק"ש ואוחז בברכת ואמונה, ורואה שהצבור מתחילין שמו"ע יש לו לדלג מיד כדי להתפלל שמו"ע עם הציבור ואח"כ לגמור הברכות ק"ש, וכמו שמצדד מרן הגר"י"ח זוננפלד בשלמת חיים (ורק הוסיף דצ"ל שוב פר' ציצית), ודלא כהעמק ברכה. ולמעשה שאלתי כ"ז את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וענה לי במכתב שגם שמו"ע צ"ל לפני חצות, ולכן יות"ט להתפלל כל המעריב לפני חצות ביחידות מלומר רק ק"ש או אפי' ברכות ק"ש לפני חצות ולחכות להתפלל השאר בצבור אחרי חצות, וכן ראיתי מובא ממרן הגר"ש"ז אורבאך. ובאמת לשון הערוה"ש היא דלכתחלה מצוה 'להתפלל' קודם חצות ומשמע דלא רק לומר ק"ש ודו"ק.

הזכרת יעלה ויבא במעריב מפלג המנחה

הג"ר שמואל חיים דומב

רב ביהמ"ד הניכי הישיבות ג. הדרונית

בשו"ע או"ח (סי' רלג ס"א) הובא פלוגתא דרבנן ודר' יהודה מתי סוף זמן המנחה ותחילת זמן ערבית. וכתב שם: ואסיקנא דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד, והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו וכו', ואם בדיעבד התפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה יצא, ובשעת הדחק יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה. וברמ"א, ולדידן במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג אין לו להתפלל מנחה אח"כ.

ובמשנ"ב סק"א כתב: אבל ציבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפילת ערב, ויתבטל תפילת הציבור לגמרי, הקילו האחרונים שמונתו להתפלל ערבית סמוך למנחה.

ויש ליעין במתפלל בערב ראש חודש מעריב מפלג המנחה, האם מזכיר ואומר יעלה ויבא או לא. דמחד הרי מתפלל מעריב של הלילה, ומאיך הרי עדיין אינו ר"ח [וראה מ"ב סק"ה שכתב דלר"י רק תפילת ערבית מתפלל מפלג המנחה, אבל ק"ש זמנה לכו"ע ולדידן הכובעים הוא וכדלקמן רס"י רלג].

ומצאתי בשו"ת ארץ צבי (להגאון ר' אריה צבי פרומר הי"ד אב"ד קוז'יגלוב וראש ישיבת יח"ל) בסימן כה שנשאל ע"ז מהאדמו"ר בעל האמרי אמת, והאריך שם, ותוך דבריו כתב: אמנם מפלג המנחה ואילך דשייך קצת לילה כבר חל על האדם חיוב הלילה וכו' [יעו"ש שהביא דוגמאות לכך], וא"כ שפיר יכול לומר יעלה ויבוא אף שהוא יום וכו'. ובפשיטות י"ל דכמו שהקילו לענין תפילת ערבית אף שהוא שייך להלילה, מ"מ יכול להתפלל ביום יהיה מאיזה טעם שיהיה, ה"ה דיכול להזכיר יעלה ויבוא ביום, דיעו"י אינו חיוב בפני"ע רק חלק מהתפילה. ויעויין שם בס"י כו מה שפלפל בזה בחריפות ובבקיאות נפלאה.

וצלע"ג על הנך תרי צנתרי דדהבא, גאוני ובקיא עולם, איך נעלמו מהם דברי המג"א בס"י קח סק"י, שכתב בסוגריים, מעשה באחד שבא לביה"כ סמוך לערבית ויודל לפני התיבה, והתפלל ערבית ועדיין לא התפלל מנחה, נ"ל דלא דמי להזיד ולא התפלל, דהא עדיין זמן מנחה הוא. ואין לומר דא"א להתפלל מנחה דכבר עשאו לילה, דשאני הכא דלא יהא אלא ערבית שתיים כו', ומשמע לי דבר"ח יזכיר יעלה ויבוא בשניה דכבר קיבל ר"ח עליו וכו'. הרי מבואר, דאם התפלל מעריב בערב ר"ח אף דעדיין הוא זמן מנחה אומר יעלה ויבוא, ולא עוד אלא אף התפילה השניה אף שהוא עדיין ביום ובאה תשלומין עבור המנחה, ועדיין זמן המנחה, מ"מ מזכיר בה יעו"י, וכ"כ בלבו"ש שם, וראה מחצה"ש שם. והובאו הדברים גם בבאה"ט שם, ובשע"ת הוסיף, וא"כ [ב]לא הזכיר בראשונה, א"כ עדיין לא קיבל עליו ר"ח לא יזכיר בשניה ג"כ, וכ"כ בדג"מ עכ"פ מבואר להדיא דאומר יעלה ויבוא במתפלל מעריב אף דעדיין הוא זמן של מנחה. [ויל"ע באכל אח"כ אם יזכיר בברהמ"ז יעו"י].

ובאמת תמיה לי טובא בזה על המשנ"ב, דבס"י תרצ"ב ס"ב על הא דאיתא שם דאומר על הניסים בלילה ובויום, כתב בסק"ד: בלילה, אפילו הקדים להתפלל ערבית קודם צאה"כ. ובשעה"צ סק"ו כתב: כנלענ"ד מדהתירו להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה ולא מישתמיט אחד מן הפוסקים לומר דבר"ח אין לומר בזה יעו"י, וכן מדהתירו להבדיל מפלג ולמעלה אחר שהתפלל ערבית, א"ו דחשבינן לעניני תפילה בלילה. וראה משנ"ב תרצ"ב ס"ק יג וביאור הלכה שם ד"ה מפלג.

וצ"ע דהוא גופיה בסימן קח סק"א הביא דברי המג"א הנ"ל, ואיך כתב דלא משתמיט אחד מן הפוסקים וכו' והרי כתבו שכן לומר. [וראה משנ"ב תרעב סק"ג, דהמדליק מפלג המנחה מברך]. וראה עוד בשע"ת (סימן קפח סק"ו) שכתב בשם האליהו רבה, וז"ל אם הציבור התפללו בערב ר"ח מבעו"י והתחיל לאכול אחר ערבית ואע"פ שהוא לא התפלל ערבית, מזכיר של ר"ח, הרי נהגו הציבור להזכיר יעלה ויבוא אף כשמתפללים מבעו"י, לכן גם הוא דעדיין לא התפלל צריך להזכיר יעלה ויבוא באכילתו, עיין שם שכתב שאם עדיין לא התפלל של מנחה אינו מזכיר של ר"ח כיון דעתידי להתפלל מנחה של חול.

שו"ר בס' מכתבי תורה להאמרי אמת סי' נה (נו) שנקט שצריך לומר יעלה ויבוא במתפלל מבעו"י, ובהערות שם ציין העורך לדברי השו"ת ארץ צבי הנ"ל שהביא בשם האמרי אמת להיפך, וציין גם לדברי המ"ב בס"י תרצ"ג הנ"ל.

שואל כענין

הרב מנחם כהן

ישנו מעשה רב ממרן הגר"ח זצ"ל הגם שבתפילת ערבית נקטינן במצא ציבור לפנינו מתפלל עממה, ואחרי כן משלים ק"ש וברכות דמעלת הציבור עדיף מלסמוך גאולה לתפילה בערבית. בליל שבת אינו כן לפי שיוצא בתפילתו קידוש היום וק"ש הוא תדיר ואין להקדים שתינו לתדיר. [ובי מדרשא מפלפלים אי הוראה זו שייכת גם בתפילת מוצאי שבת שמקיים דין הבדלה בתפילתו]. ומאד יש להבין אחר שהסיבה שמקדים את האיננו תדיר (קידוש בתפילה) הוא לא מצד קיום המצוה שבו. דהרי גם לולי שהיה מקיים בזה קידוש ג"כ היה קודם מתפלל ערבית. וכה"ג לכאורה לא שייך דין תדיר.

נחלקו הפוסקים והמ"ב בס' ק"ח הביא הפלוגתא בזה אי יש דין להקדים שמו"ע של ערבית קודם חצות הלילה כדין הק"ש. ויש לברר לענין מעשה אדם העומד סמוך לחצות ומנין יבא לו רק אחר חצות מה עדיף שיעשה יתפלל ביחידות קודם חצות הלילה או שימתין למנין ונמצא שהתפלל אחר חצות.

אין נופלין על פניהם בתפילת ערבית ס' רל"ז. וכתב המ"ב ואפילו התפלל מבעוד יום דכבר שויה לילה ולכאורה היה לו לכתוב בלשון שלא הותקן נפילת אפים לתפילת הערב. ואולי יש לעורר באותם שמתפללים אחר חצות לילה שנהיגי ליפול לסליחות ועכ"פ במסיים תפילת הערב בעלות השחר מה טעם שלא יפול אז על פניו. וביותר כשמשלים לתפילת המנחה שמשמעות הפוסקים שכיון שהיא השלמה למנחה זוקקת לנפילת אפים אלא שבליה א"א ליפול על פניו. אחר חצות. וביותר בעלות השחר ראוי לו ליפול. ועי'.

תפילת ערבית בפלג המנחה.

הרב עובדיה לוינגר

התוס' והרא"ש בברכות ס' א' הביא דעת ר"ת שאפשר לקרוא קר"ש של ערבית מפלג המנחה דקיי"ל כר' יהודה שאפשר להתפלל ערבית מפלה"מ ואמרי' דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד וה"ה לענין קר"ש, ועוד כתב ר"ת שאפשר להתפלל מנחה לאחר פלג וביום אחר להתפלל ולקרוא קר"ש בפלג ואף דהוי תרי קולי דסתרי אהדדי לענין תפילה הקילו. ולכא"ז צ"ע דר"ת אמר כאן תרי קולי דסתרי דמהא דמתיר לעשות יום כך ויום כך נראה שעביד כמר עביד הוא דין ספיקא דרבנן לקולא [וכמש"כ המאירי כ"ז ב'] ולכן יכול כל פעם לתפוס קולא אחרת וא"כ איך מתיר לקרוא קר"ש דאורייתא בזמן פלג הרי יש כאן ספק דאורייתא, וע"כ שכן הוכרעה ההלכה שעביד כמר עביד [וכמש"כ החזו"א י"ד סי' ק"נ סק"ב] א"כ איך יכול לעשות הנהגות סותרות, וכה"ק בשא"ג א' סי' ג', עוד צ"ע דבגמ' וה"ה לענין קר"ש כו: אי מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב ר"י אומר עד פלה"מ שהרי תמיד של בהער"ב קרב והולך עד פלה"מ, מבו' מזה, שטעמו של ר"י שנתמיד של בהער"ב קרב עד פלה"מ ומשמע מזה דממילא תפילת ערבית מתחלת מיד בפלה"מ כיון שנגמר זמן הקרבת התמיד, ומאי שייטא לקר"ש שתלוי בערב.

ונראה דהנה הרמב"ם פ"ג מתפילה ה"ז פסק שאפשר להתפלל ערבית קודם השקיעה כיון שתפילת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה, וצ"ע הרי הר"מ פוסק בהל' תמידין ומוספין שזמן הקרבת תמיד של בהער"ב הוא עד הערב כרבנן וא"כ למה שיוכל להתפלל ערבית קודם השקיעה, וכן הק' בשא"ג א' סי' י"ז,

ונראה דמצינו בתפילה שאבות תקנום ולריב"ל (כו:) כנגד תמידים תקנום, ונראה דכל פלוגתא דר"י וחכמים הוא רק למ"ד כנגד תמידים אבל למ"ד אבות תקנום לכ"ז יכול להתפלל ערבית מפלג ומשום שלכו"ע פלג נחשב ערב ותחילת היום הבא וכמב' בראשונים ונפסק בשו"ע סי' רס"א שתוספת שבת אפשר לקבל רק בפלג [שהוא קרוב לזמן שקיעה ראשונה כמב' ברמב"ן בתוה"א], אלא דרבנן ס"ל דכיון שהוא עדיין זמן הקרבת התמיד ממילא הוא מפקיע את זמן הערבית אבל מ"מ יש לו שם ערב לענין הזמן של היום שכבר אפשר להתפלל ערבית רק שכנגד התמידים א"א לתקן שהרי הוא זמן של הקרבת התמיד וערבית הוא כנגד הקטרת אמורים, וזהו כונת הרמב"ם שכיון שתפילת ערבית היא רשות לכן יכול להתפלל בזמן של ערב אע"פ שאינו מקיים כנגד התמידים ומקיים זמן של תפילה של אבות תקנום, ויתכן שמקורו של הרמב"ם היא קו' התוס' כו: שיעקב אבינו שתיקן ערבית התפלל בפלג, ומזה הוכיח הר"מ שקיום של אבות תקנום יש לכ"ז מפלג וכל המחלו' היא רק לענין התמידים ולכן כיון שהוא רשות [ומשום שהקטרה לא מעכבא] יכול לקיים רק תפילת האבות כיעקב,

ומעתה יתבאר דעת ר"ת שבאמת זממן פלג נחשב ערב מה"ת הן לענין ערבית והן לענין קר"ש אלא שכיון שערבית הוא כנגד תמידים ולכן א"א להתפלל עד הערב מה"ט מדרבנן הפקיעו את זמן זה לכל עניני תפילה, וכמב' בגמ' כו. שגם לענין הבדלה מפלג תליא בפלוגתא דר"י ורבנן אע"פ שהבדלה אינו תלוי בתפילה בהכרח שכל עניני תפילה הפקיעו חז"ל עד הערב, ולכן גם לענין קר"ש הוי רק ספק דרבנן כיון שמה"ת ודאי נחשב ערב ולכן אמרי' עביד כמר עביד גם לענין קר"ש, ונידון קר"ש והבדלה הן נידון א'.

חביבות תפילת ערבית בשעתה

הרב חיים יצחק ויזל

יש לדון באדם שעומד לפניו מצות שילוח הקן בצאת הכוכבים, [שהמצוה מצויה בלילה], ועדין לא התפלל ערבית, ולא קרא ק"ש, איזה מצוה מהן קודמת.

דהנה בשו"ע סי' ק"ה כתב, טעה או נאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתיים, הראשונה מנחה והשנייה לתשלומין, ואם היפך לא יצא ידי חובתו שהיא תשלומין, וצריך לחזור ולהתפלל אותה, ובט"ש שם ביאר, דהטעם דתפילת החובה קודמת לתפילת התשלומין, כיון דחביבה מצוה בשעתה.

ודברי הט"ז צ"ב טובא, דהרי המקור להא דחביבה מצוה בשעתה הוא מפסחים ס: ומנחות עב, דשם איתא, בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים כשרים כל הלילה, וכשמקריב התמיד בשבת אין ממתנינים להם עד שתחשך, אלא מקריבין אותם בשבת וילפינן לה מדכתיב עולת שבת בשבתו.

והביאור הוא, דכיון דבשעתה חביבה יותר משאינו בשעתה דוחה שבת, אבל בנידון דין צ"ב מהו ענין לכללא דחביבה ממצוה בשעתה, הרי גם אם יתפלל קודם לתשלומין התפילה לשם חובה יהא בזמנה, דאטו משום דחביבה מצוה בשעתה בעינן להקדים התפילה יותר מוקדם, הרי אין דין להתפלל תפילה בזמנה תיכף בתחילת זמן תפילה, וצ"ע.

איברא, דכדברי הט"ז מבואר בפסחים קה, דאמרינן התם דחביבה מצוה בשעתה, ופרכינן מהא דתניא הנכנס לביתו במוצאי שבת ואין לו אלא כוס אחד, מברך קודם ברכת המזון עם הכוס ואח"כ מבדיל, ומשמע דלא אמרינן חביבה מצוה בשעתה, דאילו אמרינן היה הדין דיבדיל ואח"כ יברך ברכת המזון.

וצ"ב, דהרי גם אם קודם יברך ברכת המזון ואח"כ יבדיל, יקיים מצות הבדלה בשעתה, דאל"כ אטו לסברת המקשן יש דין להקדים הבדלה תיכף בצאת השבת, וגם מה טעם לא מצינו להלכה דתיכף שמקבל על עצמו תוספת שבת שיקדש על היין, דמשעה זו הוי זמן קידוש כמבואר בפוסקים, ולגבי קידוש אמרינן חביבה מצוה בשעתה כמבואר שם בסוגיא, אלא ודאי כיון דגם אח"כ יקיים בשעתה שפיר, וא"כ מה טעם צריך להבדיל קודם ברכת המזון מטעם דחביבה מצוה בשעתה.

וצריך לפרש, דהרי הא דמקריבין האברים והפדרים בשבת ולא למוצ"ש, אין לומר דבמוצ"ש הוי דיעבד, דהרי תפילת ערבית התקינו כנגד אברים ופדרים, ואין נראה דנתקן כנגד דבר שבדיעבד, אלא דאחר דילפינן מקרא דחביבה מצוה בשעתה, אזי התורה קרייה למצוה בשעתה חביב, ועל מצוה שלא בשעתה לא מצינו דנקרא חביב, וחביב עדיף משאינו חביב.

ולפ"ז י"ל דגם כל מצוה שאין לה שעה לא מצינו דנקראת חביב, ולכך אילו אמרינן חביבה מצוה בשעתה, הבדלה קודמת לברכת המזון, ולא משום דצריך להקדימה טפי, שהרי גם אחר זמנה הוי בשעתה, אלא דכיון דיש לפניו שתי מצוות, אזי חביב עדיף, וכן תפילת חובה קודמת לתפילת תשלומין כיון דחביב עדיף.

ונראה, דאם יש לפניו שני תינוקות, אחד מילה בזמנה ואחד מילה שלא בזמנה, דהדין הוא דמילה בזמנה קודמת, דברע"ב בביכורים פ"ג מ"ג כתב דצריך לעמוד מפני התינוק כיון דחביבה מצוה בשעתה, וא"כ י"ל דחביב עדיף, אולם י"ל דשלא בזמנה קודמת, כיון דהוא ערל, וצ"ע.

ועפ"ז יראה דקודם יתפלל ואח"כ יקיים מצות שילוח הקן, כיון דחביב עדיף, וגם באופן דקרא ק"ש, אין לומר דמצוה דאורייתא דשילוח הקן קודמת למצוה דרבנן דתפילת ערבית, דהרי אפילו הבדלה דהוי דרבנן היה הדין דקודם לברכת המזון דאורייתא משום דחביב עדיף.

אולם עי"ל, דבתורת כהנים מבואר, דעני שנתחייב בקרבן ולא השיג ידו לשתי תורים או לשני בני יונה, שהדין הוא שמביא קרבנו עשירית האיפה, אין ממתנין עד שיעשיר ויביא קרבן עשירי, כיון דחביבה מצוה בשעתה.

ולנתבאר צ"ב, דהרי גם אם יביא אחרי זמן מרובה הרי זה בשעתה, וע"כ חזינן דדין חביבה מצוה בשעתה הוא דיש להקדים המצוה כמה שאפשר, אכן דבלא"ה צ"ב דהרי אין שעה למצות הקרבה, ומהו ענין לכללא דחביבה מצוה בשעתה, וע"כ דהמכוון בתורת כהנים הוא לכללא דזריזין מקדימים למצוות או לכללא דשיהוי מצוה לא משהינן.

והנה בשו"ע סי' פ"ט מבואר דמותר ללמוד קודם התפילה באופן שאין חשש שמא ימשך, ולכאורה מה טעם לא נימא דצריך קודם להתפלל, כיון דחביבה מצוה בשעתה, ויעויין ברש"י בברכות ה: דמשמע דאסור ללמוד קודם התפילה אפילו באופן שאין חשש שמא ימשך, ולכא"ז י"ל דהוא מטעמא דחביב עדיף, ועי"ש בתוס' דפליג.

וצריך לומר בדעת התוס' והשו"ע, דמ"מ תלמוד תורה עדיף כיון דחשוב טפי, וכן מבואר במאירי בעירובין סג: דכתב, דהגם דחביבה מצוה בשעתה, מ"מ מצות תלמוד תורה חביבה היא מן הכל.

אולם עדין צ"ב, מה טעם אם היפך לא יצא ידי תפילת תשלומין, דלא מצינו דכללא דחביבה מצוה בשעתה מעכב דיעבד, וצ"ע.

גליון שבת הנוכה (פר' מקץ)

יוקדש כולו בס"ד להערות קצרות (עד 200 מילים)

בעניני חנוכה

בהלכה ובאגדה

יעקב תיקן תפילת ערבית

בברכות כו: [תניא כמ"ד תפלות אבות תקנום] יעקב תיקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילך שם ואין פגיעה אלא תפלה וכו'. והק' בעלי התוס' (עה"ת) מנלו דתיקן תפלת ערבית, דלמא התפלל מנחה שתיקן יצחק, ותי' דהדיק מדכתיב "כי בא השמש", א"נ דע"כ לאו מנחה דלא היה ממתין כולי האי עד סמוך לערב. והגור"א פי' דלמדנו ממה דכתבה תורה ויפגע, דאם אינו תיקון תפילה מה חידוש שהיה מתפלל, וכי עד הנה לא התפלל.

עי' ברא"ם דלפי"ז פי' הפס' "ויפגע במקום" המקום הוא שמו של הקב"ה, וכ"כ בעה"ת פגע במקום בהקב"ה, "ויפגע במקום זוהי השכינה", עיש"ע. (ועי' מהרש"א חולין צא:).

כ' התורת חיים (חולין צא) דמה שתיקן יעקב דוקא באותה שעה, דשמא נאנס ולא התפלל מנחה כיון ששקעה החמה פתאום, ואז הדין שמתפלל ערבית שתיים, הראשונה לשם חובה והשנייה לתשלומין, לכן עמד ותיקן תפילת ערבית והתפלל אותה שתיים. [ועי' לק' בדי' הרמ"ע מפאנו שתיקן אותה דוקא עתה כשהיה בגלות].

תפילת יעקב - ביום או בלילה

התוס' בברכות (ד"ה יעקב) הק' מחולין (צא:). [דאי שם כד יהיב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום כד צלי בעי למיהדר אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה מיד בא השמש]. דמוכח שהתפלל לפני ששקעה השמש, וא"כ קשה היאך אמרין דהיא תפילת ערבית והרי במתני' ריש ברכות קאמר דזמנה רק מצאת הכוכבים. ואע"ג דזמן זה"כ במתני' הוא בקר"ש והכא בתפילה, ביאר הב"ח בהגהותיו דמ"מ כיון דבעי לסמוך גאולה לתפלה, ע"כ דגם זמן תפלה תלוי בזמן ק"ש. ותירצו דא"ש למאי דק"ל כר"י שזמנה מפלג המנחה. [ולרבנן עדיין קשה, ועי' לק' בדי' המלא הרועים דמשו"כ ערבית רשות דאין לה סמך. והערוה"ש (רלה, ד) כ' דגם לרבנן שמנחה עד הערב, מ"מ זמן מעריב מתחיל מבעוד יום, שהרי הקטרת האיברים היתה מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה].

ובעלי התוס' (עה"ת) תי' דלדבר מצוה אפשר להקדימה (עי' ברכות כז: תוד"ה צלי), ולכן יעקב הקדימה כדי להתפלל במקום קדוש. ועי' גור"א די"ל בפ"י הגמ' בחולין שאמנם רצה להתפלל ביום אך מיד בא השמש קודם שהתפלל. ועי' חת"ס כאן שהיה בערב שבת ולכן הקדים לפני הערב כיון שחלבי ע"ש קרבין ביום ולא בלילה.

הריעב"ץ במו"ק וקציעה (רלה) הק' על התוס' מהמדרש (ב"ר סח, י) שהשמש שקעה לו ב' שעות לפני זה"כ, והרי פלג המנחה הוא רק שעה ורביע. [ז"א שכשהתפלל היה לפני פלג המנחה, רק שאח"כ מיד שקעה]. עיי"ש מ"ש לתרץ עפ"י חשבון דב' השעות הללו היו עודפות על היום ונחשבות מכלל הלילה.

ובבן יהוידע כ' דמחמת כן תפלת ערבית רשות, כיון שיעקב תיקן אותה קודם זמנה. ועי' פנ"י (כו: ד"ה מיהו) שהוכיח בדרוש שבאותה שעה שקודם שקעה"ח התפלל מנחה, ואחרי ששקעה לו חמה חזר והתפלל ערבית. [ועי' לק' בדבריו (בטעם דה"ע רשות) שהתפלל דרך נדבה].

תפלת ערבית כנגד הקטרת אברים

בברכות כו: ריב"ל אמר תפלות כנגד תמידין תקנום. ותניא כוותיה וכו' ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה. ופירש"י שכנגדן תקנו תפלת ערבית. ובהא דנתקנה ע"ז תפלה, אף שתפלה במקום קרבן וכאן אין קרבן. י"ל דהקטרה היא עיקר הקרבן שגופו נשרף לריח ניחוח. ולמ"ש הרמב"ם והטור דהם איברי תמיד של בין הערביים, ולא תיקנו תפילה כנגד הקטרת איברי תמיד של שחר, י"ל משום דתפילת שחרית עצמה כוללת את הקטרה, כיון שזמנה נמשך עד חצות, משא"כ איברי תמיד של ביה"ע שבסוף זמן מנחה עדיין לא נתעכלו.

עי' רש"י שם שכי' אברים של עולות, ופדרים של שאר קרבנות. אבל הרמב"ם (פ"א ה"ו) והטור (רלה) כ' שנתקנה כנגד איברים ופדרים של תמיד של בין הערביים שלא נתעכלו ביום שקרבין והולכים כל הלילה. וכ"מ בכל בו (כח). [ועי' פסחים (סח): דהקרבנות אברים ופדרים היתה ביום, וכ"פ הרמב"ם בהל' מעה"ק (פ"ה ה"ג). אמנם בתמורה יד. מבואר שמקריבין אותם מבעוד יום ומתעכלין והולכין כל הלילה].

ודברי רש"י א"ש למ"ש האבנ"ז (או"ח כג) דמצוות הקטרת אברי התמיד היא ביום, כדמוכח ביומא לג: שהיא בכלל המצוה ד"תעשה" שנאמרה בתמיד, אולם שאם נאבדו האברים ומצאן, מצותן כל הלילה.

י"א דלהל' נקטינן כב' הטעמים, עי' רמב"ם בהל' מלכים (פ"ט ה"א) שהאבות תקנום, ובהל' תפלה (פ"ה ה"ח) פסק כנגד תמידים תקנום. כ"כ המצפ"א ומרצ"ח בברכות שם, והאור"ש (תפלה ג, ט). ועי' ריטב"א דמצד תקנת האבות לא התחייבו לאמרם, ואתו רבנן ואסמיניהו אקרבנות כדי שיהו חובה. ובעינים למשפט הביא כמה שיטות בזה להל' עיי"ש.

הטעם שתפלת ערבית רשות

בטעמא דמילתא שתפלת ערבית רשות, כ' הרע"ב לפי שהיא כנגד הקרבנות איברים ופדרים שקרבים כל הלילה, והנך רשות ניהו, שכיון שנזרק הדם נרצה הקרבן אע"פ שנטמאו איברים ופדרים או שאבדו. [וכ"מ בתוס' יומא (פז): דמשום דלא מעכבי כפרה, ערבית אינה חובה]. ועי' רש"ש (במשניות) שהק' היאך קורא להקרבנות או"פ רשות, והרי היא מ"ע דאורייתא. אלא הענין דרבנן לא תקנו תפלה כנגדן כיון שאינן עיקר כפרה ואין מעכבין אותה.

אמנם כ"ז לפי הטעם דתפלות כנגד תמידין תקנום, אך לטעם דאבות תקנום קשה למה יגרע תפלת ערבית שתיקן יעקב מתקנת אברהם ויצחק. וכ' הרמ"ע מפאנו (שו"ת סי' יד) דמעיקרא אינה אלא רשות שעל מנת כן תקנה יעקב אבינו. דכיון שתקנה בגלותו, היא רשות בזמן שלום, אבל בגלות הזה שלא נגלה קצו חובה עלינו להרבות בתפלה ולכן קבעוה חובה, עיי"ש.

אך באמת כ' הפנ"י (כו: ד"ה איתמר) דרשות או חובה תליא בפלוג' אם אבות תקנום או כנגד תמידים. מ"ד רשות ס"ל דכנגד תמידים ולכן רק שחרית ומנחה שהן כנגד התמידין הוו חובה, אבל אברים לא מעכבי כפרה. ומ"ד חובה ס"ל דאבות תקנום, דלפי"ז אין חילוק בין ג' התפלות. וכ"כ הר"ף על הענין יעקב, ומרה"פ על הירוש', והחת"ס (ת"מ) בפ"י יתרו.

אכן בהמשך דבריו (ד"ה מיהו) כ' הפנ"י להיפך די"ל שלא היה בדת יעקב לקבוע את תפלת ערבית, אלא שרצה להתפלל דרך נדבה, אלא דלאחר שראה ששקעה לו חמה קודם זמנה נקבעה כתפלת ערבית לאחר שקעה"ח. וכ"כ המלא הרועים (ח"א ע' תפלת ערבית). ועי' תורה תמימה דהיתה תפלת רשות מכיון שהיה בדרך והיה פטור מדין תפילה, (עפ"י עירובין סה). ועי' אמת ליעקב דלא נתכוון להתפלל שהרי מעיקרא לא ידע שהוא מקום השכינה, והיה רק כמבקש בעלמא, ולכן נקבעה כרשות. [וכעין דבריו מצאנו באמרי שפר להר"י חלאווה שדק' בלישנא דקרא "ויפגע" דמשמעו באקראי בעלמא בלא קבע].

עוד כ' המלא הרועים עפ"י התוס' שהתפלל מבעוד יום והוא אליבא דר"י דערבית מפלג המנחה (עי' לעיל), וא"כ לרבנן דזמן מנחה עד הלילה, ע"כ דיעקב התפלל מנחה, ואין סמך לערבית ולכן היא רשות.

ועי' בן יהוידע שתי' דהוי רשות כיון שיעקב תיקן אותה קודם זמנה. וכע"ז כ' כפרדס יוסף שיעקב לא רצה לתקן תפילה כלל, אלא התפלל מנחה כתקנת אביו, רק מכיון שפתאום שקעה החמה ונהיה לילה, ממילא נעשתה התפלה לערבית, ולכן היא רשות.

אמירת והוא רחום קודם ערבית

כ' הטור (רלז) שתיקנו לומר והוא רחום, לפי שבשחרית ומנחה יש תמידין שמכפרין משא"כ בערבית שאין תמיד לכפר. [ועיי"ש עוד ב' טעמים]. והוסיף האבודרהם "על כן נהגו לומר והוא רחום יכפר עוון, שאין לנו קרבן מה לתלות זאת התפלה והצרכנו להזכיר כפרה". והשבה"ל והכל בו (ה"ד בב"י) כ' עוד טעם לפי שכל היום אדם חוטא, ובערב צריך לומר כפרה על חטאיו.

והאשכול (ח"א כו) כ' משום שהיא שעת הדין לחייבי בגיהנם, ומקורו בזו"ח רות (עט): דג' ממונים יש בגיהנם, משחית אף וחימה, שדנים את הרשעים בלילה, על שהיה במחשך מעשיהם, וע"ז מזכירים "ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו". (והובא בא"ר בשם המט"מ).

וכ' האשכול דבשבת לא אומרים והוא רחום מפני שהגיהנם שובת בשבת. ובזו"ח שם כ' שכיון שנכנס שבת מסתלק הדין מהעולם, והרשעים בגיהנם נחים, ומלאכי חבלה אינן שולטים עליהם. וכ' שם שהוא איסור מפני כבודו של מלך המגין על הרשעים בשבת, להורות שכבר נסתלק הדין מהעולם ואין רשות למחבלים לחבל. [וכ"ה בזוהר תרומה (קל). שאסור להעיר פחד דינא דגיהנם ע"י אמירת והוא רחום].

אך לפי הטעם שכי' הטור, לכאור' אין חילוק, וכך כתב האבודרהם דלטעם זה נוח ויפה לומר ספרד שנתקנה על גבם בשבת ויו"ט, [עי' טור רסז דמנהג ספרד לומר ומנהג אשכנז שלא לומר]. אך הכל בו (כח) כ' שאין אומרים אותו בליל שבת לפי שאין אברי תמיד הערב קרבים בליל שבת דכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת. [ועיי"ש דבמקום זה תקנו לאומרו בפסד"ז, ועי' שעת רסז, ג]. והאר"ח כ' עוד טעם לפי שבשבת אין רשות למלאכי חבלה כבחול. והרוקח (מט) כ' דאין אומרים משום שאין מתפללין תחנונים בשבת.

מ"ד יעיר על חמתו" - פי' בסידור הרוקח ולא יעיר כל חמתו עלינו כלל. וכ"כ האבודרהם "פי' שום דבר מחמתו".

כ' בארחות חיים (צוואת ר"א הגדול): תפילת ערבית שים ראשונה לכל התפלות, כי יעקב אבינו תקן אותה, והכתוב עשאו ראש לכל אבות, שנא: "והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק", בתחילה הזכיר שמו הקב"ה עליו ואח"כ אלקי אברהם ואלקי יצחק.

תפילת ערבית רשות

הרב מאיר מנדלסון

מקור הענין

איתא בברכות (כז) תפילת הערב אין לה קבע. מאי אין לה קבע, אילימא דיכול להתפלל כל הלילה, ליתני ת"ע כל הלילה. אלא מאי אין לה קבע, כמ"ד תפילת ערבית רשות. דאמר ר"י אמר שמואל, ערבית ר"ג אומר חובה, רבי יהושע אומר רשות. גם האמוראים נחלקו בזה, לאבי הל' כהאומר חובה, לרבא הל' כהאומר רשות, ע"כ. ופי' העץ יוסף שערבית אין לה קבע כלומר שהיא רשות לפי שלא מצא במה לתלות. ופי' המת"כ לא מצאנו דבר שהוקבע כנגדו [לא כמו שחירות ומנחה שהן כנגד התמיד].
מרשי' משמע שהטעם שהיא רשות, כי האברים שלא נתעכלו ביום קרבים כל הלילה, הריטב"א לומד כרש"י רק מוסף, משום דלפעמים דליכא איברים כלל, שהרי נתעכלו מבעוד יום, לכן ערבית רשות. אולם הת"י (ד"ה מאי) מסבירים שבדאי אינו נותן טעם למאי דאמר שהיא רשות, אלא למ"ד שזמנה כל הלילה, ע"כ.

רש"י ותוס' בשבת (ט): ואבודרהם (ת"ע) מפרשים מפני שהיא כנגד הקטר חלבים ואימורים שאין מעריבם כפרתו והמאירי מוסיף דהואיל נזרק דמן אפ"ו טעמו או אבדו כשר הקרבן.

גדר הרשות

ה"י הזקן לומד (הובא בתוס' שבת ט: והריטב"א והר"ן שם והר"ף ברכות יט) שזה מצוה ולא דוקא רשות גמורה, רק דלא הוי חובה, אבל לעולם מצוה איכא דהא יעקב אבינו תקנה. וכתוס' ברכות כו: ד"ה טעה וכו': ד"ה חובה) פי' דהיינו לבטלה עבור מצוה אחרת שעוברת, אבל לחנם אין לבטלה. אולם תוס' בשבת (שם) אפי' מצוה שאינה עוברת יעשה המצוה ולא יתפלל.

אולם הרבנו יונה (רפ"ד בברכות) לומד עפ"י הבה"ג רשות ממש, כי ר"י שואל כיון דקיי"ל ערבית רשות למה צריך להשלים שחירת שתיים, וכן טעה ולא הזכיר ר"ח בערבית אין מחזירין לפי שאין מקדשין בלילה, אמאי צריך לטעם הזה תיפול' משום רשות. ותי"ר הבה"ג, אע"ג שהיא רשות כיון דקבלה חובה, לפיכך צריך להתפלל שחירת שתיים, ולפיכך טעה ולא הזכיר ר"ח בלילה הוצרך לטעם שאין מקדשין בלילה שא"כ היה לחזור ולהתפלל, כיון שקבועה לחובה, ע"כ. לפי התי' של הבה"ג שקבלנו עליו חובה, משמע דבלא זה היה רשות ממש.

נפ"מ אם רשות או חובה

יש כמה נפ"מ אם ערבית רשות או חובה. (א) הרמב"ם (תפילה נט, ט) והראב"ה (שבת ס"ס קצ"ו) כי שאין צורת הש"ץ, לפי שאינה חובה, ועי' ב"ח (רל"ז) דאע"פ שקבלנו חובה, התקנה עומדת במקומה. וכן במ"ב (סק"א) ולא מטריחין הציבור לחזרת הש"ץ. (ב) עוד נפ"מ בענין להסמיך גאולה, ה"טור (רל"ה) מביא מרב האי גאון במקום שמקדימים שמע וערבית לפני צה"כ, מוטב להתפלל שמו"ע עמהם ואח"כ שמע בזמנה [ס"א עם ברכתה]. והרשב"א (ח"א רל"ו) דוקא בערבית שהיא רשות אמר הגאון אבל שחירת מוסמך גאולה לתפלה עדיף. (ג) עוד נפ"מ כי הרמב"ם (פ"ג שם ה"ו) והכל בו (ס"ח) שיכול להקדים ערבית בעוד יום שהיא רשות אין מקדשין בזמנה. (ד) עי' בראב"ה (ח"ג תתקס"ט) אסור לנו לכתחילה לאכול כשיגיע זמן ערבית, דאע"ג דפסקינן רשות, קיבלנו עלינו כחובה. (ה) הכל בו (שם) מביא אשה הרמב"ם, לא תקנו קדושה בערבית מפני שהיא רשות, עיי"ש. (ו) עי' במ"ב (קו, ד) שמביא מה החיוב של אשה להתפלל, ומביא (מהמ"א והפ"ג והגר"ז) ת"ע רשות, ואע"פ קבילוהו כל ישראל לחובה מ"מ הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללין ערבית, ובמ"ב (רצט לז) שרובן לא נהגו להתפלל במוצ"ש. ועי' פמ"ג (רע"א מז, א).

הלכה

לרשב"א הלכה כמ"ד רשות, דתפלה כאיסורי, וקיי"ל כרב באיסורי. ועוד דתפלה דרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל. הרמב"ם הר"ף הרא"ש והראב"ה והטור פוסקים רשות ואע"כ נהגו כל ישראל בכל הקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקיבלוהו ע"ע כתובה ואין לבטלה כלל. דעת המובהק והובא בעוד כמה ראשונים בשם גאונים שאם מתפלל פעם א' שוויה חכמים חובה. מכל הנ"ל נ"ל שזה הטעם שהט"ע לא מביא הדעה שת"ע רשות.

תפילת "ערבית" או "מעריב"

הרב יוסף רוזנן

בלשון הגמ' (ברכות כו:) וכן במדרש (ב"ר ויצא פ' סח) במקור תקנת ג' תפילות היום ע"י האבות, נקראת תפילת הערב שתיקן יעקב אבינו תפילת "ערבית", וכן היא נקראת בכל מקום שמוזכר בדברי חז"ל, בממרא. וכן בכל מדרשי חז"ל עד כמה שהשיגה ידי לחפש. ונתתי את לבי לדרוש ולתור מהיכן מקור השם שרגילין לקרוא לתפילה זו בשם "מעריב".

ותבט עיני בספרי הראשונים, ומצאתי בדברי התוספות בפסחים דף קה. בד"ה והנ"מ, "שלא נהגו לאכול בין מנחה למעריב", וכן בתוס' מגילה דף ד. בד"ה פסק, "לאחר תפילת "מעריב" אומר ק"ש. וכאשר חיפשתי עוד מצאתי שגם הרבה ראשונים אחרים השתמשו בשם הזה, במפרשי הש"ס (הרא"ש בפסחים והגהות אשר"י בברכות ותענית, ובח"י הריטב"א ר"ה, ואף מצאתיו במדריכי שבת פ"א רלו, ותענית הל' ת"ב תרלה), וכן יותר מצוי הוא בספרי הלכה מהראשונים (הראב"ה, הרוקח, ספר התרומה, ספר המחכים (א' מבעלי התוס'), האגודה, אור זרוע, ספר חסידים, מחזור ויטרי, סידור טרויש, מנהגים ישנים מדורא (לבעל שערי דורא), ועוד. וזאת להעיר שאף שבפירוש רש"י בין פפי' עה"ת ובין בפירוש הש"ס היא נקראת תמיד תפילת "ערבית", מ"מ בספרי ההלכה שמייחסים לרש"י ותלמידיו, סידור רש"י, ס' הפרדס, ועוד, כן מוזכר תפילת "מעריב".

ובחיפוש לראות אם גם לפני תקופת הראשונים כבר היה קיים שם זה של תפילת "מעריב", בתחילה לא מצאתיו אלא בספר אחד הנקרא "הלכות קבוצות" שאין שם מחברו ידוע, והוא ספר, שלפי דברי החוקרים נכתבה ע"י אחד מאחרוני הגאונים. (והראשונים הביאו הלכות בשמו), ושם בהל' יוה"כ מזכיר תפילת מעריב. ובס"ד אח"כ מצאתי שגם בסידור רב עמרי גאון (בסדר חג השבועות) ג"כ השתמש בלשון מעריב ולא רק תפילת ערבית.

הסברה הפשוטה היא, ששם זה ניתן על שם ברכה הראשונה של ברכות ק"ש של ערבית, שמתחילה בלשון "אשר בדברו מעריב ערבים", ועפ"י קראו לכל התפילה תפילת "מעריב". אבל עלה בדעתי להוסיף ע"פ מה שמצאתי בדברי תוס' (ר"ה ד; יומא ג, חגיגה יז). ור"ת יסד מעריב שלו... שמביא שם מנוסח פיוטי תפילה שחיבר ר"ת לאומרו בליל שמיני עצרת, וכמו שידוע שהפיוטים שאומרים ביו"ט ובשאר ימים מיוחדים נקראים על שם המקום שנאמרים בתפילה, "יוצרות" ע"ש שנאמרים בברכת יוצר, (ואח"כ כבר השתרש שם זה גם על פיוטים אחרים), "גאולה" הם הפיוטים שנאמרים בברכת גאל ישראל, וכן קראו לשאר פיוטים ע"ש מקומם בתפילה, עפ"י מסתבר שהפיוט שחיבר ר"ת לאומרו בערבית של שמיני עצרת אמרוהו בברכת "המעריב ערבים" ולכן קראוהו תוס' בשם "מעריב", וכמו שהפיוטים שנאמרים בכמה קהילות בליל יו"ט נקראים במחזורים "מעריבית".

ואבקש ממי שיכול להוסיף עוד פרטים על שאלה זו, אימתי נשתנה השם של תפילת הערב לקרותה בשם "מעריב" במקום "תפילת ערבית" שיואלה בטובו לזכות אותנו בזה.

נושאי הגליונות הבאים

- וישלה - הריגת אנשי שכב
- וישב - הלבנת פנים
- מקין - הערות בעניני הנוכה
- ויגש - איסור יציאה מאר"י
- ויחי - מלכות בית דוד

ד"ת מתאימים [עד 700 מילים] אפשר להנח בצירוף שם מלא וטל', בתיבות "עומקא דפרשה" כשפתח אוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח, ובברכפולד ליד ביהכ"נ "בני הישיבות" שד' יחזקאל. או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת בכת"י עד יום א'].
אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.
תגובות יתקבלו בצירוף שם מלא בלבד, [בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת]

גליון עומקא דפרשה יו"ל בס"ד מדי שבת בשבתו, במודיעין עילית וברמת שלמה.
[הנושאים אחרים, והכותבים מבני המקום].
ניתן להשיג עלונים קודמים ומקבילים בטל' 054-8447267 אפשויות לסיוד העלון במקומות נוספים, יתקבלו בשמחה.

למען עתיד ילדיך
תכנית "שמח תשמח"
לפרטים: 050-4150605

לקבלת הגליון בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: gal200@neto.bezeqint.net

לקביעת חברות 9141217 24 שעות ביממה

דרושים לחברות

נושא	מקום	שעה	טלפון
חולין	שאנת אריה		050-4111544
דף היומי רש"י/נביא/הכנת שיעור			054-8410211
קידושין, דף לשבוע, מדף י"ד	כולל בית שלום	10:00 - 12:00	9740276
ש"ע	קמ"ח	סוף השבוע	057-3168570
גמ' נשים/נזיקין - ללמוד וללמד			9298517
הלכה / מוסר	זכרון משה		054-8407350
מס' שבת והלכה	זכרון משה		052-7684038
מס' שבת והלכה	זכרון משה	7:00 - 4:00	052-7614221
גמ' חולין - עמוד ליום	זכרון משה		9340105
נשים / נזיקין	קמ"ח		9791032
או מס' שלימה (עדיף שבת), או נדרים בכולל	ביכ"ר נר עקיבא	7:00 - 3:45	9798053
דף היומי	בית אבא	חלקי / גמיש	057-3101491
גמ' נשים/נזיקין - ללמוד וללמד			9298517
	היכל יצחק	5:00 - 4:00	6374394
מס' שבת והלכה	גמיש	מ 10:30	052-7614221
כתובות	גמיש	יומיים מתוך אב"ג' 8:30-11:00	057-3166988
	מרכז אוה"ח		8010009
הלכה סת"ם/נדה/שבת			050-2553310
מתקיים שיעור דף היומי	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות	7:30 - 8:10	
הלכה גמיש		3/4 שעה בין 8:30 ל-10:00	9743576
גמ' עיון קל	קומפלקס שדה חמד	11:30 - 10:00 גמיש	054-8447251
מעונין למסור שיעור בגמ'			054-8408467
גמ' נשים [או נזיקין]	גמיש עדיף זכרון דוד		052-7526975
דברים כלליים עם בחור מתחזק			054-8467996

עשה תרומתך קבע

תרמים לעניי העיר ורואים ישועות

